

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20. — VIDEM, 16. - 31. JANUARJA 1952. Leto III. — Štev. 33
UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm-Udine Naročnina: letna 400.— lit.; 6 mesečna 200.— lit.

Laž, ki pove resnico

Ponovno so začeli izvajati pritisk na tiste družine, ki so poslale svoje otroke v slovenske šole v Gorico. Tak postopek je nesmiseln in v raspravi z vsemi evropskimi zakoni, saj bi morali prav starši imeti pravico, da sami in svobodno izbirajo, na katero šolo bodo poslali študirajoče svoje otroke. S takim pritiskom pa se krši to pravico.

Ni potrebno, da bi tukaj zopet ponavljali, kar smo že govorili in pisali o tem tiska je obenem tudi priznanje šibkosti vprašanja. Kdor ima na svoji strani silo, bo lahko vedno uveljavil svojo voljo, nasproti tistemu, ki ima na svoji strani samo pravico. Toda tako izvajanje pritiskov naših nasprotnikov, ki morajo gledati, kako se ljudsko pravo vedno bolj uveljavlja.

Razlogi, ki jih navaja za svoje delo ta propaganda, imajo nož na dve ostrini, ki se koncev koncev obrne proti njim samim, če hočemo n. pr. vzeti kot resnično njihovo trditve, da pričljajo te družine svoje otroke v gorške šole samo zato, ker imajo s tem možnost, da jih študirajo zastoj, potem je treba priznati kot resnico, da v Italiji ne obstoja pravica do zastojnega pouka za vse tiste, ki imajo dobre volje, razum in veselje do študiranja. V takem primeru je treba tudi priznati, da ti ljudje doslej niso imeli nobene možnosti spraviti svoje otroke v kakšno šolo in da je bodočnost namenila tem otrokom samo prenašanje bremen v nahrbtnem košu, ali pa težko delo v rudnikih in pri drugih težkih delih. Če je res, da hodijo ti otroci v gorške šole samo zato, ker tam lahko študirajo zastoj, potem je res tudi, da se v Italiji v celoti krši ustava in njenih temeljnih zakonih, zlasti pa njen člen ki pravi takole:

»Sola je odprta za vse.«

Osnovni pouk, ki traja najmanj osem let, je obvezen in se vrši zastoj.

Kdor je zmožen in vreden, pa čeludni nima sredstev, ima pravico do študija tudi na najnižjih šolah.

Republika omogoča izvrševanje te pravice s študijskimi nagradami podporo družinam in z drugimi ukrepi, ki jih je treba razdeliti preko natečajev.

Jasno nam je, da je vse to samo zapisano na papirju, da pa se v praksi niti najmanj ne izvaja.

Istočasno pa omenjena nesramna propaganda ne doseže nobenega praktičnega uspeha, medtem ko nam ponovno dokazuje, kako se ustavne določbe ne izvajajo. Ker pa so v zadnjem času ponudili mnogim učencem možnost, da bi študirali zastoj na italijanskih šolah, zdaj jih hočejo sprejeti v kolegij v Rušignacu pri Cedadu, imamo tukaj ponoven dokaz kršitve ustave, saj jim niso dali mesta v tem zavodu potom posebnega natečaja,

ZOPET MORAJO V TUJINO

Kakor je znano, so beneški Slovenci primorani na emigracijo že od tistega časa, ko so postali italijanski državljani. Vsako leto jih odhaja več v tujino, nekateri se vračajo na zimo, drugi ostanejo tam več let ali se nikdar več ne povrnejo. To prihajanje in odhajanje v tujino ni zanje nič novega, ker so se pač privadili bridkemu slovesu od domače zemlje. »Podplat je koža čez in čez postala, ne čuti več je trnjeva bodeča«, toda letos se je vzbudila v vsem emigrantskih več kot druga leta neka nagonna sila, domov, domov za ložične praznike, k domačemu ognjišču. In res, videli smo, da še rebeno leto ni prišlo pod domači krov na zimo toliko beneških Slovencev, kot letos.

Vemo, da je v letu 1951 umrla v rudnikih Francije in Belgije 12 delavcev iz

ampak samo zato, da bi jih odvrnili od državnih šol s slovenskim učnim jezikom.

Istočasno pa imamo pri tem še dokaz o neiskrenosti te propagande, ki trdi, da so šli omenjeni otroci študirat v Gorico samo zato, ker jih to ni nič stalo. V resnici vidimo, da če je kakšen izmed njih podlegel pritisku, so bili to le posamezni in redki primeri. Ker pa so te družine v veliki večini primerov, vključ vsem vabam in pritiskom od strani občinskih oblasti in karabinerjev, vseeno obdržale njihove otroke na slovenskih šolah, pa čeprav so jim ponudili možnost, da bi študirali zastoj na italijanskih šolah, je iz tega jasno razvidno da niso bili gospodarski vzroki, ki so jih pripeljali do tega sklepa, ampak da so to storili zato, ker se zavedajo, da pripadajo neki narodni manjšini in da imajo sveto pravico do izobraževanja svojih otrok v materinskem jeziku.

To je izraz težnje ljudstva, ki hoče ohraniti svoj etnični značaj, vključ vsemu pritisku in zastraševanju. Zato so vse drugačne trditve o vzrokih, ki so pripeljali naše učence, da študirajo v »Dijavškem domu«, le potvarjanje resnice in dokazuje samo, da v Italiji žalibog še nimamo možnosti prostega pouka za vse socialne razrede.

Gotovo je le maloštevilnim jezikoslovcem znano, da je bil prav pri nas v Beneški Sloveniji, in sicer na Černeji v občini Neme, odkrit najstarejši rokopis v slovenskem jeziku. Če namreč izvzamemo brižinske spomenike, so samo dokumenti »Confessio Generalis« iz Ljubljane in pa rokopis iz Celovca, od katerih pa nobeden ne nosi datuma, starejši za kakšnih 50 let. Toda medtem ko je zadnji od omenjenih dokumentov pisan v gorenjskem narečju, drugi pa v dolenskem, pa pripada črnejski rokopis, ki je proučeval Oblak, okolšču, ki je bil tedaj manj znan in proučevan. Ta rokopis je pisan v slovenskem narečju kot se govori v Beneški Sloveniji in je bil odkrit v teh krajih.

Rokopis je dobil Oblak v roke na Duraju in je bil prej last pok. ovetnika Podreke iz Sv. Petra Slovenov. Strekelj pravi, da Pooreka najbrže ni imel dolgo časa tega rokopisa, ker sta ga prof. Badoin de Courtnay in dr. Sedej lahko prepisala v Ronacu, pri pok. opatu Podreki. Ta je, kot omenja deček Musoni, govoril večkrat o njem. Sedaj je rokopis shranjen v cedadskem muzeju. Poznan je na splošno pod imenom »Anniversa-

naših gora in doin. So morda te žrtve vzbudile v naših izseljencih toliko željo po domači zemlji? Najbrže da. Videli smo, da so se vrnili na svoj dom emigranti, ki so preživeli v tujini 20 ali še več let, za katere smo že mislili, da so pozabili na svoj rojstni kraj. Samo v občini Tajpano, ki šteje 2800 prebivalcev, se je vrnilo na počitek približno 100 delavcev in tako tudi v ostale vasi.

Počitnice so končale in približuje se čas zopetnega odhoda v tujino, v najrazličnejše države Evrope. Zapustiti bodo morali domačo zemljo in ljubljeni družino in služiti kruh v tujini, ker v lastni državi nimajo možnosti priti do zasluzka. Druge izhodne poti ni zanje, kajti italijanska vlada reže beneškim Slovincem kruh po mačehovski in ta je trd in nezadosten.

Mož na mestu

Včasih en sam človek lahko napravi nekaj, kar bi ne mogla storiti cela skupina ljudi. Na Atlantiku je bila neka ladja v nevarnosti, da se potopi in vse moštvo jo je zapustilo. Toda njen kapetan je pogumno ostal na svojem mestu in se teden dni junaško boril proti razbesnelemu oceanu. Nihče bi ne dal niti pet stotink za njegovo glavo, toda pogum je bil končno nagrajen. Po več dneh in nočeh težkih naporov se je pridružil junaškemu kapitanu še en človek, ki ga je vzbudil njegov vzgled.

Nobena stvar ne prepriča ljudi bolj kakor pa vzgled. Tudi mi smo maloštevilni in se borimo proti tolikim elementom, ki se besno zaganjajo proti nam. Sklepati, da se bomo zaradi tega potopili, je preveč otroško. Lahko pridejo močnejši valovi, ki bodo še bolj nagnili našo ladjico, potopili pa jo ne bodo.

Vzpodbujeni po našem vzgledu se bodo ozunčili še drugi in nam prišli pomagat, da pridemo rešeni in zdravi srečno v pristanišče. To pristanišče pa ni tako daleč, kot bi se dalo sklepati spričo napadov naših sovražnikov, ki tem bolj besnijo, čim bolj nas vidijo bližje cilja.

Vsekakor bo borba še dolga in težka. Končno pa bomo le zmagali nad sovražnimi elementi.

Černejski rokopis

rio latino-italiano-slavo del XV-XVI secolos. Najstarejši datum na njemu je iz leta 1497. Na rokopisu je seznam daritev, ki so jih dali prebivalci tega okoliša bratovščini Sv. Marije v Černeji. Obsega 12 pergamentnih listov v oktavi. Prvotno je obstojal v dveh ločenih delih, ki pa so ju pozneje zvezali skupaj.

Zanimivo je, pravi Oblak da je bilo ob koncu 15. stoletja v tistem delu Furlanije, kjer prebivajo Slovenci, potrebno prevesti na njihov jezik darilne pogodbe, ki so bile sestavljene v latinščini. To je dokaz, da takrat niti furlanski, niti italijanski jezik nista bila poznana ali vsaj ne toliko, da bi ju lahko razumeli, kadar so v njih pisali.

Najstarejši del rokopisa nam pokaže enoten jezik, medtem ko se zdi, da so bili ostali deli pisani od več oseb, ker je v njih opaziti odločke in gotove značilnosti hrvaškega čakavskega narečja.

Vendar pa je gotovo, da je rokopis sestavljen v narečju Beneške Slovenije. Nekateri čakavski izrazi, ki jih v njem opazimo, bi lahko potrdili tezo Ramovša, ki trdi, da so v neki dobi, ki ni točno določena, prišli med beneške Slovence nekateri čakavski prebivalci. Bertolla pa je zapisal, da so med drugim v župniji Neme tamkajšnji župljani že od 14. stoletja, torej od leta 1300, poskrbeli za duhovnike, ki so prihajali iz Istre in Dalmacije, za prebivalce naše pokrajine, ali bolj za zapadni predel Beneške Slovenije.

V rokopisu je omenjenih več krajev in mnogi med njimi so zapisani v originalnem narečju ali pa v furlanski izreki. V njem čitamo: Prosenik, Subid, Bresie, Nugarola (morda Nongruella, ki je del Černeje), Vizont, Luseura, Cornap, Tajpana, Bergona, Carniza, Montana (Kanalč), Skotar, Corsa, Soscorusa. Po štrkelju menijo pod imenom »Skotar« prebivalce po grapah Matajurja in Sto'a, ki jim pravijo Kotarji. To ime je bilo nekaj še bolj v rabi. Pod »Corsa, Iscorusa, Soscorusa«, v različni pisavi po raznih dobah, ko je bilo zapisano, je treba razumeti kraj Viskorša ali Oskoruša.

Kot vidimo je rokopis zelo važen ne samo zaradi svoje jezikovne, ampak tudi zaradi zemljepisne vrednosti, ker nam pokaže, da od takrat pa do danes obse-

Tudi trikoloriste na zatožno klop

Prejšnji mesec je bil zaključen pred porotnim sodiščem v Rimu proces proti nekaterim mladenčcem, ki so bili obtoženi, da so hoteli zopet organizirati fašistično stranko. Prvič se je zgodilo, da je sodna oblast objavila razsodbo, ki ne zadene samo posamezne fašiste, ampak neko skupino, ki si je postavila za cilj, da reorganizira stranko tistega, »ki je imel vedno pravo«.

Ni treba, da postavimo ta dogodek preveč v ospredje, ker pomeni, da so se končno odločili za odpravo nekaterih nenormalnosti v javnem življenju, ki so že itak predolgo trajale. Pač pa mislimo, da bi bilo treba poudariti to dejanje in ga osvetliti zlasti pri nas, kjer so v resnici nekateri elementi že spravili na noge neko organizacijo, ki je v vsem in povsod fašistična: tako po svojih delih, ki močno spominjajo na škvadrizem, kot po njenem duhu in skrajnosti pretiranega nacional-šovinizma. Zatorej je pri nas položaj popolnoma drugačen kakor pa v Rimu in izgleda, da je pri nas lahko nekaj dovoljeno, kar je tam prepovedano.

Teoretično bi moral vsak zakon veljati na vsem državnem ozemlju in bi moralo biti tudi njegovo tolmačenje povsod enako. Zaradi spletkarskih političnih računov pa mislijo nekateri, da je potrebno tukaj prepričati neko gibanje, ki je vzrastlo iz borbe proti zabrajajočemu fašizmu in iz ljudskega prava do svobode.

Naravno, da kaj takega lahko zagreši samo fašizem; ker nobeno drugo politično gibanje ne more voditi borbe proti stvari, ki izhaja iz istega demokratičnega in antifašističnega vira. Zato smatrajo fašizem tako v Gorici kot v Trstu kot nekaj strup za javno življenje, vendar pa za strup, ki v posebnih primerih in če ga vzamemo v najnižjih količinah, lahko stori dobro in prinese zdravje bolnemu telesu. To je princip, ki je utemeljen v medicini, ker ga je dokazala vedá v teoriji in praksi in bi zatorej moral biti veljaven tudi v politiki.

Pri tem pa je treba pogledati še nekaj drugega. Ali smo mi z našimi aspiracijami nekakšna bolezen, ali pa nismo morda tisti pojav, ki dokazuje, da se italijansko politično življenje, ki je bilo od fašizma tako težko okuzeno, polagoma približuje ozdravljenju.

Mi smo najboljši dokaz, da je fašizem kot reakcionarna sila in kot bolezen državnega aparata, uradno umrl in da je na poti do svojega dejanskega konca.

Na njegovo mesto stopa demokracija in nacionalizem, ki števa samo k sovrastvu, se mora polagoma umikati duhu bratstva med narodi. In kakor so v Rimu prišli do prepričanja, da je zmotno misliti na povratek fašizma kot sile, ki bi lahko pripomogla k uravnovešenju državne organizacije, tako upamo, da bodo prej ali pozneje prišli do zaključka, da je tudi pri nas samo bolezen in še mnogo večja kot tam, ker tukaj hoče naščuvati enega proti drugemu dva naroda, ki bi morala živeti med seboj v miru in slogi.

V Rimu so končali na zatožni klopi porotnega sodišča tisti vročekrvneži, ki so še verovali v fašistično revolucionarno akcijo; prav tako upamo, da bodo v kratkem končali na zatožni klopi porotnega sodišča v Vidmu tisti mladeniči in stari fašisti iz naših krajev, ali ki so prišli k nam iz drugih pokrajin in ki mislijo, da so zakrili svoj fašistični duh pod krinko trikolorizma.

Mi in egipčani

V Egiptu je borba ob Sueškem kanalu vedno bolj ostra. V zadnjem času so bili Angleži prisiljeni postati v borbo tudi oklopne vozeve »Centurion« ki so največji kar jih premorejo sedaj zapadne velesile. Toda Egiptčani ne odneajo niti pred to orjaško ofenzivno silo jekla in ognja, proti kateri razpolagajo samo s starimi puškami. Toda na njihovi strani je pravica, je naravno pravo ljudstva do narodne svobode in zato pogumno vztrajajo v svoji borbi.

Nek pregovor pravi, da ni dovolj pravica proti sili. V resnici pa Egiptčani vedo, da so oni močnejši, ker mora tak narod, ki je v borbi za priznanje svojih pravic in za odpravo narodnega suženjstva, za ustvaritev bratstva med narodi, vedno končati kot zmagovalec.

Tudi mi se na podoben način borimo proti našim tlačiteljem, oboženi samo s pravico in našo vztrajnostjo. Potrpešljivo čakamo, da bo tudi za nas nastopil dan pravice.

Tedaj ne bomo več nek skrajni rob naroda pod tujim gosposdovom, ampak bomo most preko katerega si bodo podali sosednji narodi roko in se bodo čutili sosedje ne samo zemljepisno, ampak tudi duhovno.

De Nicola podal ostavko

Predsednik senata Enrico De Nicola, ki je bil tudi prvi začasni predsednik republike, je dne 10. t. m. podal ostavko. Enrico De Nicola je nameraval že večkrat odstopiti, zato ni povzročil nobenega presenečenja v političnih krogih.

Važna cesta v slabem stanju

Obrobna cesta, ki pelje iz Tarčenta preko Nem, Ahtena in Fojde v Cedad, je važna za promet in jo njej vozi dnevno avtobus, ki z redno progo povezuje te kraje med seboj. Zato se lahko vsak, ki se po tej progi vozi, na lastna oči prepriča o številnih pomanjkljivostih na tej cesti.

To je prometna žila, ki teče tik ob vznožju gora in tvori mejo med ravnino in gorskim svetom, kjer se stekajo številne doline. Zato je velike važnosti tudi za trgovski promet z gorskim svetom. Vključ njeni važnosti pa je njen položaj tak, da si ga je težko predstavljamo. Včasih si je težko predstavljati, kako more avtobus sploh vršiti promet na taki cesti, ki je na nekaterih odsekih bolj podobna poljski poti ali celo gorski stezi, ki se vrstijo z drugimi odseki, kjer je cesta razmeroma še kar dobra. Zlasti tam, kjer gre skozi naselja ali pa kjer pelje preko potokov, ima človek vtis, da se nahaja v deželi, kjer se je civilizacija ustavila leta 1851, torej za celo stoletje nazaj.

Ze iz tega kar smo navedli je razvidna važnost ceste. Dejstvo pa, da tukaj vozi avtobus na redni progi in da vzdržuje to progo neka privatna družba kljub tako slabemu stanju ceste, nam še posebno dokazuje važnost in potrebo prometa za tamkajšnje prebivalstvo. Zlasti v bližini Cedadu in Fojde je ta cesta v obupnem stanju: cestišče je ozko in za-

remarjeno, njegova trasa ni urejena in povsod manjkajo napisne deske, tako da je potnik vedno v zadregi v katero smer naj krene, ker so tudi vse stranske ceste podobne tej glavni žili. Zato ni nič čudnega če potnik zaide v kakšno gorsko dolino ali pa na drugo stran, proti Vidmu.

Če so asfaltirali cesto, ki pelje iz Cedadu proti Krminu in so v zadnjem času na njej izravnavali številne ovinkne ter jih razširili, čeprav je ta cesta manj važna, bi bila taka dela še toliko bolj potrebna za cesto, ki pelje iz Cedadu skozi Fojdo, Ahten in Neme v Tarčent ter konča direktno na tisti državni cesti, ki pelje v Karnijo in v severno Evropo preko Kanalske doline.

Poleg tega pa tvori ta cesta ob robu ravnine vez med vsemi prebivalci gorskih dolin in povezuje tudi Fojdo in Ahten z okrajem v Cedadu medtem ko po drugi strani povezuje Neme z njihovim okrajem, ki je v Tarčentu. Tako je Cedad središče gorske cone na vzhodu, kot je Tarčent enako središče na zapadu. Ta cesta torej povezuje obe središči in preko nje so povezane gorske doline z ostalim svetom, da lahko razvijejo svoje gospodarstvo in svojo trgovino. Kdor pusti torej to cesto v tako zanemarijenem stanju pomeni, da hoče prepričati, da bi ne prišlo do preveč teshih stikov med eno in drugo gorsko dolino.

REZIJA

RAVENCA. — Videmski prefekt se je te dni zahvalil našemu županu gospodu Letič Enzu za veliko in takojšnjo pomoč, ki so jo izkazali prebivalci naše doline, poplavljenecem iz Padske nižine.

Prišlo je novo leto in z njim novo upanje, da se bo letos napravilo kaj koristnega za vasi naše doline. Tako smo zvedeli, da se bo v Ravenci začela graditi velika delavska hiša, ki bo stala več kot 5 in pol milijonov lir. To delo je bilo zaradi potrebnosti, kajti dosti družin je brez stanovanj, oziroma stanujejo v neprijetnih prostorih. Kakor je znano, je pri nas prebivalstvo v zadnjih desetih letih precej naraslo, novih hiš se pa ni gradilo in niti popravilo starih. Povečali in prenovili bodo tudi šole v Sv. Jurju in v Učiji (Beli potok), za kar se bo pripravilo približno 6 milijonov lir.

Za napraviti vsa ta dela, je ministerstvo za javna dela že potrdilo državni prispevek in potrebne fondе, da se bo moglo kmalu pričeti z delom. Še več drugih del se bo napravilo letos, in nekateri načrti so že v rokah podjetij, kot na primer tisti za utrditev nekaterih krajev Osojane, kjer so pogosti plazovi.

S tem, da se bo pri nas napravilo toliko javnih del, bo prišlo do zasluzka več delavcev, ki so danes brezposelni. Upamo, da se bodo dela prav kmalu pričela, saj imamo lepo zimo.

GORJANI

Vas Flajpan našega komunala na je ležena četu, ki na začnjenj dolina Vedroža an justo rečenó nje žboko o nje dou čez Sv. Eleno, ma tu Njivici. Od tie ta vas na nje še tekaj deléč, koj na se more štjeti odrjezana naša uas od Njivice zatuo, ki to nje cjesto, ki na peté skuozdre to dolino. So škuaze 30 ljet, ki naša uas na se touče za mjeti no pot, ki na jo veži z Njivico; našje možje so nardili najmankuj nih 10 domand za mjeti od governa dan stancjemati za to djelo, a še do današnjih dni to nje bo majedne rišpuočt. Nejcemo s tjelem mi djelati majedne spekulacijoni, ma koj ve ne moremo moučati, ki autoritat na nas vero tekaj daržé pozabjene. To nje rat mizerje, ki jo mamó tu naši vasi, to nje rat tribolacijoni, ki jo muoramo djelati posvjete za mjeti dan kos polente, to nje rat, ki od governa smo tekaj ošpelani s a tašami, ki to nam muore mančati še tuó, ki pousjerode no majó. Tuo so al-mankuj dobre cjestne zveze, za morjeti te dvje darvi al te kuintal sena prodati. Par vas to ne more še zavaj tegá, ki te, ki bi tou kupiti o nečje hoditi oré po tej dougi peti od Gorjanou do naše vasi.

BRDO

Tu tjelem mjescu e začeu djelati tu našim komunale dan nou segretarih komunala. Te novi segretarih to je dan človek, ki e naredu no ljepo impresjon našim judem, zak tej, ki to se vidi on se močno interesá. Takega človeka par nas mamó dosti bizunjo, zak naš komun e bi rat zapuščen. On če še morjetí hoditi gledat use naše uasi, zak no mu ne mančajo mječi, dato, ki o ma še suoj automobil.

So finišali proces tu Vidme proutim našemu mjedihu dr. Lorenzon, ki so ga akuzáli, ki e še on kej kolpa za dva človeka, ki so ubili tu Venčon. Dr. Lorenzon, ki e bi branjen ta na procešu od advokata Pettoello od Vidma, e bi kondanan na dvje ljeti paražona s kondonam. Dr. Lorenzon e se sobeto po procesu apelou, zak par temu tei, ki on pravi on se ne čuje neč kolpa.

Ta noticija ne močno šoprendila naše judi, zak dr. Lorenzon to je pouno časa, ki e tu našim komunale an o ma veliko štimo.

TAJPANA

PROSNID. — Smo deleč mi od komunala, zatuo ne moremo vjedeti use reči, ki no ta duole se djelajo. Naši možjé, ki dol tuod hodijo nam tkaj malo povjedó, de če bi jih ne mjel bi blo za nás use glih. Muoramo pa reči, de oni kar so se predstavil za bit zbrani za možé so nam obečjal, de bojo bujš, ku ta druž nardil, ma na žalost muoramo rejči, de je zmjeram tista župa. Človek, ki kla par naš živí tuó lahko sam vid. Je use zastonj mjet može dol na konsejo zak' no numar djelajta, tezej, ki so bil zbrani za naše interese braniti no majó stori čut pejz od vasi, ki oni predstavljajo, činé je use dnó tud če jih njé. Judje pa so odgerli oči an re bo takuó lahko jih drugi krat zmutit.

IZ NAŠIH VASI

DEBELEŽ. — Za kadá škuolo tu našo vas? Tele so besjede, ki judje naše male vasice no rečejo usaki dan kar no vidi-jo naše otročiče zjutra huoda jeti se učit tu Karnahito ali Viskuořš. Direktor škuol, ki to je dan naših mož o ne smije uzabiti, ki smo še ni ta na svjetu an tuó o ma povjedati še judam ki no stoji boj visokó od njegá. Naši governanti te ura, ki no odprita oči an vidita tele reči. Pred 15 ljeti an še več, tu naši vasi te ba na škuola. So jo zaperli takrat, ki ne vjemó še mi zakuó. Tu naši vasi to je rat otruoak za mjeti dirit škuole, če ve pohledamo, ki tu druhe vasi so škuole za učiti dan numar otruoak zlo majši koj te, ki on je par nas.

Direktor škuol on je še konsejer komunala an tej, ki no pravijo, o bi muoru za naše interese buj se interesati, zak na elecjoni e se tu lišto luozou kot debeleški mož. Zatuo on ma dua doveja, te parvi tej direktor, te drugi tej mož naše vasi. Mi imamó veliko fidučjo, ki za nás o naredi kej, koj ve ji njemamo tu te moče njegá partida, ki so boj zgoré. Candulin, Morra an usá ta klapa, no maso ljepo stojé tu Vidme. Zanje te malo kadá bo kej za dati val scus di montagneš.

AHTEN
ČUDNA SMART

MALINA. — Zlo je stresla use naše kraje novica o čudni smarti našega vaščana Pelicon Ernesta, star 50 ljet. Pelizzo dua dni pred Pjerenahiti e bi tu ni oštarij Ahtna. Tie je piu kako tačo vina čez mjero an z njim so pili še družje judje. Tej, ki no pravijo judje, so tezejle plačali piti mu. Mož e se ga tekaj napiu, ki o nje morcu stati na nogah an potle so ha borjetli na prahu oštarije, ki e ležu na tla. Naš šindik, ki e tuo vidu e konsejô karabinjerje, ki na ga daržita tu kazerini, findo ki o se ne senčera. An takoviš e bi zadaržan par karabinjerjah do družaha dne. Potlé so na spet videli pred čstarijo an šindik e konsejô, ki no ha pejita ta njehá niši u Ma'ihni z automobilam an takoviš so še nardili. Mož e paršá ta hiši an bi tu roke dan suojim domačim, ma tezejle so sobeto morli se siburati, ki Ernest e bi uon od sebé an zatuo so klicali malo potlé mjedihá. Mjedih kar e ha vidu e sobeto ha stuoar pejati tu špitau, kjer e umar na dan Pjerenahiti ob 10. uri. Njehá smart ne ba zlo pouno sošpjeta an zatuo Prokurator od republike e stuoar, prej koj ha pokopati, narditi autop-sijo. Ta ne morlá pokazati, ki ta na knarpu od Pelicono so be feride an neke kosti zlomjene. Anjelé to se ne vje, če ranceha Ernesta, so ha tikeri pretoukli al če e spadu, an za to rječ ačertati so se zauzele autoritadi impenjo, za se sincerati ta na to nahio smart, ki ne puštita tu dubit use judi našega komunala en uasi oku njahá.

Ranek Felicon te bi dan dobar človek, djelovac, ki e djelu tu kantjerju od rimboškimenta tu Ahtnu. On o nje mca majčefá an kuestjoni za majednim. Usi so ha nječi dičar. Zatuo judje no čakajo, ki če te tikeri, naj bo te, ki on če, ki e mu provoku smart, on bodi odkrit an pejan pred tribunal an punit, tej, ki o meritá.

NEME

VIZONT. — To nje uasi tu našim komunale, ki na bodi zapuščená tej naša. Smo kudali, ki ta nova ministrejca komunala na če narditi tuó, ki to nam komentá a do današnjih dni n esmo nič vidali. Kuó no študjajo njemejski pohlavarij, ki mi ve plačujemo tase, zak no koj Njeme diventajta ljepje? Mi ve rejčemo nič več koj tuó, ki to nam pride. Naj se spendajo tu naši uasi al mankoj tezej soudje, ki mi ve nosemo tu ežatorijo.

FOJDA

Za morjeti priti proutim željam od naših judi an predusem djeloucam od našega komunala, ki no djelajo dou po Vidme, soejtat od korjer, ki na je tu naši coní, ne postavila boré no druhó koro, ki na bodi rajboj utila judem ki na majó hoditi na djelo. Soejtat ne paj tuo nardila, an judje no so kontenti, pod impenjam, ki no se komunale aminstrejcajoni zauzamita, ki no če pokemo-

dati naše cjesto, zak druhač no če beti premuorani ustavití seivich.

Novi orarihi korjer, ki od teleha mjesca no če djelati od Fojde do Vidma so tezejle: od Fojde do Vidma no če hoditi ob teli uri: 7,10; 14,30; 13,15.

Od Vidma tu Fojdo no če pejati ob telih urah: 12,30; 17,30; 19,10.

SOVODNJE

Pretekli tjejan so ljudje ušafali na kraju Piako par Podbenescu našega vaščana Franc Matija star 73 ljet martvega. Ranek Franc je šu tist dan iz Mjersce prout Matajurju an med potjo je zgrešiu stazu an kar je blo tuo že u pozni an temi uri, se je ubogi starc uljehnu par kopí sena, de bi tla počaku dan. A tisto nuoč je blo zlo maržó an takuó je mož kar zaspau an se nje vič zbudu. Mjedih, ki ga je potlé pregradu, je konstatóu, de je zmazrnu.

TORJAN

MAZEROLE. — Tu našo vas smo vidali, de so paršli pred nim ljetom najboj te velike hlavie Vidma ta s Cedada za nas zmotit, ki ve vjerjemo koj demokraciji kristijani. Tuó zavoj tegá, ki tu ti prezadnjih votacijonah judje naše vasi so poslali ta na komun ro ministracjon ardečo. Med temi pohavarji e hodu pohostema še ing. Gerolami, ki to je deputat od parlamenta; obeču je nam usegá, če ve le za demokracijo kristijano votamo an takoviš našje judje so še nardili, an z njih voti poslali ta na komun ro ministracjon njih partida. Čakali smo, ki nas pridita spet gledat, ne z borsami čar, ma s kej dobrem. Do današnjih dni jih njesmo pa vidali. Njehe obečavanje to šlo tu dim, mi smo paj nimar tie, ki ve čakamo.

DREKA

KRAJ. — Na dan noveha ljeta nas je za venčeno zapustiu naš stari vaščan Trušnjak Anton. Ranik Anton je bil šaldu bucžac an zatuo so nardil pogreb na stroške kamuna.

GRMEK

Po novim ljetu se je ločila s telega svjeta naša 83 ljetna stara vaščanka Loščak Marjana. Na pogrebu je blo puno ljudi an cerkveni peuski koro je na grobu zapeu an par slovenskih žalostink.

ČEDAD

NOVA KORJERA OD CEDADA DO TRBIZA. U nedejo 13 tega mjesca je začela voziti na nova korjera dite Ferrari od Cedada do Trbiza. Ta nova korjera bo pejala čez Fojdo, Tarčent, Humin, Karnije an Trbiž s tolo uro: od Cedada peje ob 6,25, od Tarčenta ob 7.—; tu Trbiž na pride ob 8,30 uri. Te korjere je blo rjes potreja za dosti naših djelucu, ki djelajo u Trbižu an ki pridejo usako sobotu na svoj duom.

SENČUR. — Pretekli tjejan so dal kontravencjon našemu vaščanu Jelina Marcel, zak je šu na jago u tiste kraje, ki je jaga zbranjena. So mu tud uzeli puško, ki je imú za sabo.

Tele dni je paršá tud u našo vas krajava boljezen silnooka (afta). Parnesu je je adán kumet, ki je hnou dou u Zukuolu par Čedadu svojo kravo h juncu. Tjejo je, de glih u tisti štal, ki so mjel junca, je bla boljezen. Troštamo se de se ne bo naprej širila, zak je že adán krat nardila puno škode u naši vasi.

U decembru mjescu so u našim komunale umrli teli ljudje: Kausič Ernesta stara 70 ljet; Colussi Iside stara 66 ljet; Kojobik Lucija stara 84 ljet; Zuccolo Ivan star 71 ljet; Predan Alojzija stara 80 ljet; Braiddotti Alojz star 38 ljet; Paleva Ernest star 76 ljet; Salamant Ivan star 70 ljet; Trinko Alojzija stara 68 ljet; Kukovac Marija stara 49 ljet. Gruder Dominik star 64 ljet; Komel Ivan star 79 ljet; Bellina Anton star 95 ljet; Eizzaro Anton star 61 ljet; Saccavini Gemmini star 18 ljet; Fajdutti Anton star 72 ljet; Toneró Redi star 19 ljet; Costaniní Viktorija stara 50 ljet. Rodili u tim mjescu so se teli: Vidoni Aleksandra; Rcmantuti Adriana; Busolini Franc; Serafini Tiziana; Zanon Lucijan; Fanna Marija; Saccavini Mauri-

lia; Cumini Marija; Caporale Ana; Fanna Ivanka; Lancirotto Alojz; Corte Lucijana; Kont Eda; Kont Iva; Pesante Mauro; Braiddotti Renzo.

SV. PETER SLOVENOV

Naš kamun je postú luj important ku Rim. Če naštejemo use ljudi, ki majó velike inkarike na governu, ki usak dan prihajajo h nam, lahko rečemo, de bi biu tud tla potreban an Montecitorio. Ka hočjó djelat tla usi tisti deputati? Može nas gledat za biti višni, če ni smo »italianissimi«. Sa nje trjeba tkaj se trudít za tuo videt, naše imena same povejó kaj smo. Če so naši pohlavarij, ki jih gor kličejo, deputadi, ne smjejo pozabiti, ue tudi tisti so sinovi tiste matere ku mi. Trud za parkazát njim, de mi njesmo Slovenci, je čdvíč an tist ki prav, de tuo nje rjes, je na možganih bolan.

PODBONESEC

MARSIN. — Ljudje naše vasi so usi prestrašeni, zak je paršá u štale ta bližnjih vasi tista strašna boljezan živine, ki ji pravimo »sínauka al parkljeuka. Zatuo so zasul par dvieh krajev potí, ki pejejo u našo vas živo japno, takuó, de usak človek, ki če u našo vas prit se muora todéle se dižinfetati. Poleg tistega, na stazi, ki od Loha peje u Marsin, je biu ložen adán mož, ki vanta use judi, ki čejo prit h nam, naj se lepuo dižinfetajo prej, ku pasá naprej. Pa tud ta nje za dost, zak za u našo vas je puno tistih bližnjic po tikerih je dost judi, ki hodijo an takuó mož, ki tadóle vahta, jih ne more videt. Zatuo naši živinorejci je narbujš, de usak sam se lepuo vahta suojo štalo, zak tisto japno an tist mož blizu Lohu le malo služijo. Na smjemo pustit rabadnega prit u našo štalo, tud če je iz naše vasi an nartuojš je, de u njo hod same adán od družine. Pred štalo dejmo hitro japno an pošprijemo s kreolino. Samo še bomo usak sam skarbjel prout tisti boljezeni, bomo sigurni, de se bo naša štala rešila.

PODBONESEC. — Do sa, sa nje še godila obedna nasrečja na muoste, ki našo vas veže s Špehuonsko potjo. Tel

SREDNJE

Tukli so naše ženè

U torak osmega zenarja so se zbral na konsejo u Srednjem usi konsejerji našega kamuna. Na tistim konseju so naši možje razpravljali od milione, ki jih je governo dau za postrojiti cjesto po vaseh, ki so šelé brez nje. Tele so Oblica an Duge an cjesto bi muorlá bit parpejana od Raunega skuce Oblico, Duge do te stare poti par britofu Gorenjega Tarbijá. Za tole cjest mjet, ljudje telih vasi čakajo že puno ljet an cajt je blo, de governo se je zganu za stancjati 18 milionu za tisto cjesto, ki smo že zgor povjedal. Pa žalostno an špotljivo je, de adni možje, ki so konsejerji našega kamuna so prout temu, de bi tud Obličani mjel cjesto, za zljafat ankrát maitro, ki jo majó par nosenju svojega blaga. Za duóst na mest tole krivico, ki jo čejo narjest tisti kamunski možje, vasi Oblice an Duge imajo premalo mož na konseju. Zatuo glih tist dan se je 58 žen iz tistih vasi združilo an use kupe so šle u Srednje mernuo poslušat konsej. An kur so na njih oči videle, de na konseju jim šejó uzet pravico do njih cjesto, so pa protestale prouti tajšnemu galjufanju. Tisti možje, ki so nasproutni, de bi Oblica mjela cjesto, s pomočjo od žendarju, ki so jih že prjet poklicáli, so začel razganjat an strašit tele žené, ki njeso be drugega krive, ku tiste, de so tjerjale njih pravice. Potlé pa je ratala tajšna znešnjava, de take je njesmo še u Srednjem vidal. Te nasproutni konsejerji an žendarji so začel s uso močjó razganjat pridne an tardne obličke žené. Med ta parvimí bojari, ki je rokó dea na naše žené je biu Durjava Anton konsejer iz Dolenjega Tarbijá. Drugi je biu kamunski segretar Srednjega, ki je kandrejjo uzdignu an teu udarit no ženó čez glavu; sreča pa de jo je parjateleca rešila. Se drugi bojari so bli, ki so tepil, pa jih nje urjedno še imenovat ne. Ranil so več žen, an med temi so tudi tele, ki so ble tud par mjedihu: Tomazetič Ma-

muost je brez parapetu an zlo perikul je po njim hodit.

Rjes je, de usak človek, ki pride u našo vas se čud, de takuó malo skarbí kamun za tel muost an usak, ki ga vidi, ne zahval ljudi, ki kamun imajo tu pest. De jih boju ljudje hvaliti bi biu cajt, de teli možje bi se pogibál no malo an nam stori postrojiti ta muost.

STUPICA. — Parve dni tega mjesca se je dogodila nasrečja u naši vasi, ki je koštala živjenje Trapinu Matiji. Zvičér poznó, je ubogi človek šu po pot prout Bodrinu, kjer on stoji u adnim kažonu an kar je šu čez muost Nadže, je paršú na usko stazo. U adnim prastoru perikuloznim je Mateji garduo stopnu z nogó an takuó mu je spodarsnilo, de je revež kar na potok šu končavat. Tam na potoce je biu ušafan drug dan martu.

ŠT. LENART

Na zadnjim konseju u našim kamunale, naš možje so mjel veliko diskusijo gor mez cjesto, ki gre od Cemurja do Klodiča, za jo popraviti, zak po nje e sadá zlo težkuo vozit. Kar so naš možje vidli, de kamun na mora tistin stroškou uzdaržat an zak cjesto ne služ samou za naš kamun, so govoril, de bi ta cjesto postavila provincijal an takuó, de bi tista skarbijela za jo popraviti. Troštamo, de ta prošnja bo sparjeta dol u Vidme.

ZA NASO FARNO CJERKU tele vasi an ljudje so dali: Sv. Lenart 8300 lir; Gorenja Mjersa 5500 lir; Pičič 4750 lir; Skrutovo 3350 lir; Dolenja Mjersa 1500 lir; Klastra an Groblja 1350 lir; Utana in Jagnjed 750 lir; Ošnjé 560 lir; N. N. iz Skrutovega 15.100 lir; Primožič Margerita bivajoča u Milanu 10.000 lir; Rosina Peter iz Cedada 6000 lir; Visin Alojz emigrant u Belgiji 550 lir; Simac Ploa bivajoča u Milanu 2000 lir; družina Terliker emigranti u Somaliji 2100 lir; družina Borsatti-Bledič 1500 lir; družina Zambon-Ernjak emigranti u Luksemburgu 1000 lir; Jožef Tullio emigrant u Ameriki 1200 lir; Faidutti Alojz 1500 lir; Martinič Pavlina izseljenka u Švici 1000 lir; sestra Uršula Kjuk 1000 lir.

PRAPROTNO

PRAPROTNO. — Lansko ljetu puno namic so mjel njehe puočta u škol tu Cedade, ki so jim ga dal noter šuolske oblasti, zak de bi ne šli u slovenske u Gorico se učit u suojim maternim jeziku. Ljetos pa tisti otroc so jih pustil domá, z izgovoram, de u Cedade nje prastora vič.

POŠTA

V. K. — Načizka dolina. — Pravite, da Vaš sin, ki je star 14 let in pomaga pri gradnji neke hiše dela 10 ur dnevno in da je pleg tega še zelo slabo plačan. Radi bi vedli, če je kak zakon, ki določa delovni čas.

Obstoja zakon, ki pravi, da more delati delavec več kot 8 ur dnevno, toda otroci, za kakršnega je smatran vaš sin, če ni izpolnil še 14 let, ne smejo delati več kot 10 ur dnevno in ne več kot 11 ur dnevno dekleta, ki so izpolnile 13 let. Če gospodar krši ta zakon, Vi ga lahko tožite.

Pismo, ki ga „Il Messaggero“ ni objavil

Pred dnevi je prejelo uredništvo Matajura od nekoga intelektualca iz vlademske pokrajine spodaj objavljeno pismo, kateremu je bilo priloženo drugo pismo, ki je bilo že pred časom namenjeno za objavo v „Il Messaggero Veneto“.

Ker ga „Il Messaggero“ ni objavil, stori mo to mi, kot neodvisen list, ki mu je na tem, da pride na dan resnica in da se razčistijo razni napačni pojmi.

Egregio Signor Direttore, ricorro alla Sua cortesia per ottenere la pubblicazione sul Suo quindicinale dell'unità mia lettera aperta al Direttore de „Il Messaggero Veneto“. Detta lettera, da me diretta al Signor Carlo Tigoli in data dieci dicembre, non fu pubblicata dal quotidiano da questi direttore. Il che, francamente, non mi sorprese. Mi sorprese invece il fatto che il „Messaggero“, il quale non è mai a corto di argomenti, abbia pubblicato, nel suo numero del quindici dicembre, in risposta alla mia lettera, un trafiletto redazionale dal titolo „L'Offensiva degli Anonimi“, mantenendosi su di un piano puramente formale — senza entrare nel merito del problema — e soltanto di voluta deliberata maniera.

Io ci tengo molto alla forma. Quindi faccio al Signor Carlo Tigoli, a mezzo delle colonne di „Matajura“, le mie più ampie scuse per la poca avvertenza da me posta nell'inviargli la lettera aperta in parola e l'assicuro che tutto fu dovuto ad una banale involontaria svista di cui mi resi conto troppo tardi.

Circa la seconda lettera, poi, con cui avrei dovuto a suo avviso accompagnare quella aperta a lui diretta per la pubblicazione, dirò che nella prima lettera mi ero già sufficientemente giustificato e scusato per l'anonimo e che pertanto ritenevo, da quell'uomo semplice che sono, di non aver trascurato alcun accorgimento formale.

Ma al Signor Tigoli premeva evidentemente un'altra cosa: di farmi fare brutta figura. Talchè scelse il suo naturale terreno. Sono certo infatti che se nella forma più scorretta di questo mondo io gli avessi inviato una lettera di contumelia e di ludibrio contro la parte politica a lui e al suo giornale avversa, egli non avrebbe esitato un istante a pubblicarmela ed io, malgrado tutto sarei passato per un uomo dabbene.

Non so se Ella, Signor Direttore, pubblicherà questa mia e l'altra che Le allego, data la proselitica di entrambe. Ma sono certo che se io farò, lo farò per la medesima ragione per cui non l'ha fatto a suo tempo il Direttore del „Messaggero“: per una ragione cioè di sostanza, di contenuto, di merito.

Un'ultima osservazione. La prego il Signor Tigoli si duole per l'offensiva degli anonimi. Ma non è questo un fat-

to che dovrebbe indurlo a meditare seriamente sulle cause che l'hanno determinata, cause le quali ovviamente risiedono nell'atmosfera opaca e greve di semi-dichiarata illegalità in cui è costretta a muovere certa gente?

Libertà? Sì, libertà! Ma libertà di classe. Di classe nazionale o sociale. A scapito delle minoranze etniche o della povera gente, naturalmente. E Lei vorrebbe, Signor Tigoli, che in questo immane gioco, io Le rivelassi il mio nome, confidando nello squisito senso della Sua democraticità? Ma per chi m'ha preso, scusi, per uno sciocco?!

Io non sono un eroe. D'altra parte, gli eroi, noi non hanno bisogno che altri conceda loro alcuna libertà: essi se la prendono da soli. La libertà è tale pertanto solo se possono goderne i piccoli uomini, gli uomini semplici, quelli che non hanno nulla e che perciò nulla possono, che hanno sempre reclinato il capo e obbedito; la povera gente, insomma, di cui mi onoro interpretare gli affanni e le palessi o latenti aspirazioni umane e ideali.

A Lei, Signor Direttore di „Matajura“, infinite scuse e rispettosi saluti.

(Siedi podpis.)
Valli del Natisono, dicembre 1951.

Al sig. Direttore de „Il Messaggero Veneto“ - Udine

Permetta anche a me La prego, d'interloquire nella discussione accesa intorno alla pubblicazione e alla diffusione nelle Valli del Natisono del libro di Monsignor Trinco, tra l'attento lettore del Suo quotidiano, l'anonimo signor „C“, e lo stesso Suo giornale. Le chiedo venia se anch'io mi celo dietro l'anonimo, abusando del Suo senso di squisita democraticità. Ma non mi creda un codardo per questo. Vi sono circostanze e situazioni personali tali per cui, nell'attuale clima d'intolleranza e di sospetto politico, non è possibile rivelarsi per quello che s'è, senza cadere nell'equivoco più banale. Voglia pertanto avere la bontà di pubblicarmi ugualmente la presente e di rispondermi con la pacatezza e la serenità con cui io Le scrivo e che perfettamente si addice alla nostra dignità di uomini. a

Le dirò anzitutto ch'io non sono del Fronte Democratico Sloveno, come potrei pregiudizialmente essere ritenuto. Sono un cittadino italiano il quale conta nel proprio casato e nel proprio parentado qualche caduto per la Patria, nel passato e nell'attuale conflitto. Null'altro. E solo animato da amore per la verità e la giustizia. Senza essere, dunque, del F.D.S., mi sento ugualmente di so-

toscrivere la lettera dell'anonimo signor „C.“ E ciò perchè una cosa è ragionare sulla base del sospetto e dell'intolleranza politica, e un'altra è ragionare in termini di cultura, di fede religiosa comunque espressa, di folklore, di sacre memorie avite, di poesia, di spiritualità. Non vale dire che vi è chi, nell'ombra, si adopera macchinosamente per sovvertire i poteri dello Stato, prepara piani di annessione, ecc. Perchè, se vi sono sovvertitori dei pubblici poteri, la legge, volendolo, ha anche la possibilità di perseguirli penalmente. Altrimenti, sarebbe come se noi privassimo tutti i cittadini della libertà di circolare nelle ore notturne, solo perchè in quelle ore si consumano orinariamente tutti i delitti. Nè questo è tutto. V'è anche una contraddizione nei termini della posizione presa dal Suo giornale: da una parte, infatti, si dicono le popolazioni delle Valli del Natisono baluardi di italianità, dall'altra si sospettano di corrotibilità e di potenziale deviazionismo. Se quest'ultimo sospetto è fondato, è dunque opportuno metterli contro la natura, che è un dato universale, divino, per fini contingenti, particolari? Credo ripugni a qualunque mente illuminata una risposta affermativa a questo interrogativo.

Circa poi il commento che il Suo giornale ha fatto alla lettera dell'anonimo signor „C.“, vorrei chiederLe, di grazia: presso chi, precisamente, ha suscitato le approvazioni e consensi il „trafiletto“ apparso sul Suo giornale? Presso le popolazioni delle Valli che sono notoriamente sprovviste di cultura e perciò di senso critico per l'inumane fatica a cui sono condannate, grazie alle provvidenze sociali da cui furono e sono garantite? O non piuttosto presso i vari sindaci conformisti ed i brigadieri dell'Arma benemerita che ne formano l'opinione e la psicologia? Ma lo sa, Signor Direttore, a proposito di psicologia (la quale certo non s'è venuta creando per generazione spontanea), che certa gioventù delle Valli si rivolge, in friulano o in dialetto veneto maccheronico (l'italiano essendo troppo rivelatore), al forestiero, per vergogna d'apparire slava! Nel commento sullodato, poi, v'è un punto d'un livello politico talmente dozzinale, da farmi sembrare superflua ogni confutazione: quello in cui si dice che un „Domani, all'occasione buona, proprio quel libretto servirà al F.D.S. come mezzo per i suoi fini: dimostrare che in Val Natisono si parla, si prega e si canta in slavo“ (sic!). A questo punto, Signor Direttore, io mi permetto di dubitare, non dico della cultura, ma del buon senso del Suo commentatore. Costui, evidentemente, non è mai stato nelle Valli del Natisono. O forse vi è stato: ma solo nelle caserme dei Carabinieri. Poichè, diversamente,

sarebbe perfettamente che in dette vallate si è sempre parlato, pregato e cantato in slavo. Indistintamente da tutti. Tanto che potrei comodamente riprodurre qui saggi di scrittura dialettale, di preghiere e di canzoni le più disperate in sloveno. Di che si preoccupa, dunque, codesto erudito commentatore: che altri, al momento opportuno, dimostri ciò che la realtà, la natura, i fatti stessi già dimostrano in maniera tanto eloquente?

Da ultimo, vorrei poi dirLe che se v'ha chi dev'essere temuto — in senso storico, naturalmente, non contingente — non è lo slavo, il quale per secoli fu anzi tenuto in vile servaggio, bensì chi, eventualmente, altero per le sue prische memorie e per i suoi passati fastigi, male si adegua alla realtà del momento, la quale incombe sugli uomini con la obiettività della storia.

Se certa presa ancora confusa ed embrionale di coscienza — sul piano etnico e non politico — che si manifesta presso talune minoranze (nella persona di alcuni illuminati, per ora), nel mondo, le quali necessariamente attingono luce dai corpi nazionali, ora in ascesa, da cui per secoli furono staccate, corrispondesse a quel grande parallelo processo di emancipazione storica che si svolge e si attua ad opera degli stati già arretrati o coloniali, sotto l'incalzare della lenta ma inarrestabile ascesa delle classi sociali oppresse, per la creazione di un mondo in cui i confini scellerati sian cancellati dagli emisferi, con la rimozione delle cause che in passato li determinarono e che oggi anacronisticamente ancora li giustificano, e in cui l'amore e la fratellanza regnino di fatto tra gli uomini, se in tutto ciò, dico, vi fosse qualche germe, qualche fermento di tanto auspicato futuro, ebbene, Signor Direttore, non sarebbero certo i lei di qualche passatista o le „raccomandazioni all'autorità competente“ del Suo giornale che riuscirebbero a scongiurarne l'avvento.

Ed è molto triste, mi creda, che un giornale spacci per diffuso e comune un punto di vista, ch'è invece solo ristretto e di parte, oltre che tanto deterioro e retrivo, in uno Stato che fu al mondo maestro di diritto, culla del Cristianesimo e ostenta all'orbe una bimillennaria civiltà.

Con osservanza.
V.
Valli del Natisono, dicembre 1951.

P.S. — Confido che Ella vorrà pubblicarmi la presente. In difetto, però, mi vedrò costretto a farla pubblicare altrove. a

Pjeren svej Katinici

Nouo ljetna pjesen od Terske doline

*Cuj, Katinica, stoj me atenta
Za biti dan tant kontenta
Ce mo pismo znaš kapiti
Maš mudantece zmočiti.*

*Ne intendán te ofindati
Ta 'a zarjés ti ne meretaš
Ti máš di kúr se posmejáti
Več kuj to, ki ti kudás*

*Ali djéu ráuno ali djéu kriuo
Né ti tipan tana žiuo.
Co mi ubeži kak štrambalót,
Pardonajmi za te bót.*

*Se mi obécala kolédo
Njá ujen rjés, ma uo polédo
To mi djé: já, já čon dáti
Čon promeso mantenjáti.*

*Vjš, Katinica, jaboiko čon, fruške
Čon kuline, bejske ali muške,
Ano za kontentati mi otroké,
Čon še duoje fihice zgoré.*

*Se kak lješnik maš mi dati
Za me lješuo kontentati,
Kak bombon no karamenó,
Če maš odperto portelo.*

*Ne kudej me bres kadila,
Če tekaj je pretendan.
Na te ne pride mórti kila,
Stóri te sfurčič za ta dan.*

*Cuj Katinica, čuj, postušej:
Buoh dej zdrauje parvo duši,
Buoh ti dej no dobro lauo,
Bouh te najti simpri zdrauo.*

*Če ti snubiš, odprti oči,
Amor to je dan deš ko moči.
Ohrani se ta pot strjehu.
Stoj, Katinica, daleč od grjehu.*

*Buoh ti daj no dobro ljetó
Tou ponouci kej parerjeto,
Ano ta dones kaj še vina,
Zbuohom Katinai!*

JAKA PREVOZNIK

Jaka je djelu prevoznika; vozu je darva u mjesto an tu petak. Ob nuočj je rimar bli u stal, tuk so spal njegá konji an lešú je na malo slame. Ku nimar, adán petak zjutra se je pobrau z njegá konji u mjesto. Ljepa ura je bla an sonce je veselo sijalo tu luhtu. Po cjest je srječavu druge prevoznike, ki ku on so peját darvá na targ. Konji njegá so bli zlo ljeplj an nimar je use ta druge prevoznike pretekuo takuo, de na targu je bli ta parvi. Paršú je tist petak u mjesto, ki je bla žej nuočj, pejú je uoz u stal tuk je meo prenuočevati an za na špinduvat, tud on se je ulegnuo notre an čaku sabotu zjutra, de bo darvá na targ pejú an prodau. Tistu nuočj je snjedú kar je bli za sabo parnesu an de h kraju pa za te druh dan, kar mu je ostalo. Tu bje-lim tavajúču je meo use loženo an ker je henju jest, skranu je tavajúču tu sla-

mo. Potlé je zaspau on takuo čaku dan. Pa adná podgana, ki zlo je muorla bit lačna je začula duh od jedi ki Jaka je bliu skriu an tavajúču se je parblížala. Ušafala je za jest an uso nuočj grizla. Buohi Jaka, kar se je bliu zbudiu, nje ušafu vič za jest. Samo ne dva kosa tavajúča mu je bla pustila podgana. Zo mu se je zdjelo huduo, pa nje oio cajta mislit. Na plac mu se je mudilo jiti, de bo tam prodau darvá an hitro se je pobrau pruoč duomu, buj hitro ku ta druge dni, zak teli krat nje meo še za jest.

Su je na targ an prodau njegá blaguo; potlé je šu u butjehe kupuvát pa blaguo, ki so mu kuazal ljudje z njegá vasi. Kar je use tuole nardiu, se je pobrau pruoč duomu. Tud tisto sabotu sence je zlo grjelo, grjelo je pa pravíč takuo, de kar Jaka je bliu na sret potí od mjesto do njegá vasi, ga je tajšen daž najeu, de se je muoru ustavit s konji pod adno lóbjio. Gospodar lobije je bliu adán oštjer. Jaku se je huduo zdjelo špinduvat, pa use adno je šu notar u oštjerjo. Zlo lačan je bliu an kuazu je za jest an za pit. Oštjer mu je parnesu dvoje jajca kuhane, kruha an adán četart vina. Jaka je snjedú an čaku je de daž henja, za se nazaj pobrat pruoč duomu. U oštjerji nje blo obednega človeka, Jaka je bliu sam an tam u družu sobi je bliu pa oštjer. Ta je meo nih šestdeset ljet.

Oštjer je spau opart gor na mizu. Uoné se je bla ura, preustavila an čajt

je bliu za jiti. Jaka je zagledu, de oštjer je spau an pomislu je za utejč brez plačát, zak škoda mu se je zdjela špindát. Nje jau ne dan ne dva, ki takuo je naredu. Je kar konje popadu za bruozdu, sednu je na uoz an šu naprej. Oštjer se je zbudu malo potlé an hitro je polruntu, de Jaka mu ju je nardiu, pa je jau sam sabo: »Te bom že jast naštimu lepou, le bješ, boš že tódele nazaj paršú. Mislu je oštjer drugo kar Jaka bo tódele šu, de ga ušafa an mu stor plačát slaruo kosilo. Oštjer je govoriu tud z njegá sinam, ki glih advokat je bliu ratu tiste dni prjet an ga je prašu kuo bi se mogló zlo štrafat Jaka.

»Vi kar pustite mene djelat, mu je jau sin, boste videu kuc ga bom jast navadu lepou plačát drugi krat. Sadá mu nardmó citacijon za dvoje jajca, tu citacijon zapišemo, de uon z dvjeh jajc so ble parše cibéta, uon s čebet kakuoše, uon s kakuoše še druge jajca an takuo naprej. Mu nardmó citacijon za manko nih pedeset taužent lir škode, ki nam je naredu. Oštjer je potlé jau sinu: »Nardi tuo kar češ, pa jast bi bliu pamete za ga ne štrafat zlo, mi njesmo mjel tkaj velike škuodec.

An takuo, oštjer je pustu sinu advokatu, de bo meo pu glav to rječ. Tel je napravu citacijon an klicu Jaka h pretorju. Kar Jaka je ušafu citacijon je teu uon s pameti jiti, tožil su ga za pedeset taužent an kar je bliu on snjedú nje vajlo še dvoje stuo franku.

Povjedu je tenčast njegá ženi, Vancí, kuo je bliu nagodu an tala mu je odgouorila, de pru mu je stalo, zak nimar

je bliu takuo uoharan, mankuj sa mu puojdijo uon z gájufe nu malo taužintu.

Buoh Jaka je teu uon s pameti jiti an vidla je tuo tud njegá hči Katinca. Katinca je mjela rada odnegá puoba, ki nje očjá nje teu, de bo hodu okuol nje zak nje bliu bogat, povjedala je puobu ka se gaja u nje hiš, kuo je meo bit štrafan očjá Jaka zavuj ovjeh jajc. Kar puob Katinca je zavjedu, kar do Jaka je paršú an mu jau: »Če vi mi boste pustu oženit vašo Katinco, jast vas bom rješú od citacijoni, ki boste meo za malo dni.

Jaka je tuole posluša an pruoč je onječu Katincu, kar mu bo stouoru paršarat use tiste taužente. Uštimala sta se, de bosta šla kupe u preturo tist dan an de puob bo Jaki služu za advokata.

Paršu je dan tože an u citacijon je blo napisano, de dibatiment bo začeu ob deveti ur. Usi so čakál, pretor, oštjer, njegá sin an Jaka. Puob od Katinca pa nje blo. Kar je paršla ura, pretor je šu na njegá prostor an začeu njegá djelo. Prebjeru je use inkartamente an potlé je poklicu al so usi. Kar je vidu, de Jaka njema advokata, ga je prašu zakí de né: »Méu je prit branit me adán fant, gospuod pretor, pa tistega prekletega... se ga ne vid; še an zlo me je nabrusu... Počakite še an malo cajta gospuod pretor, kujšá, de bo paršú.

Pretor je počaku še no malo cajta, medtjem, ki Jaka je bliu zelen od jeze pruoč puobu Katinca. U sarc nje družega djelu, ku ga klet an obečját mu strážne. Kar je blo pasalo še nih deset minut, pretor je začeu sodit. Govoriu je advokat, sin oštjerja, an pravu pretorju,

de uon z dvjeh jajc je mogló prit pune kakuoš an takuo naprej.

Advokat je henju svoju pridgu an bižu se je čajt, de Jaka se bo branu. Kar je henju goucrit advokat, so se vrata od preture odperle an notre je paršú puob od Katinca. Pretor je prašu dué je an on mu je povjedu, de je paršu branit Jaka.

»Pa, ki ste bliu do sadá, ga je prašu pretor, »zaki ste takóle poznó paršú?« »Bliu sam šu sadit gréh kuhana, mu je odgovoriu fant od Katinca. »Kuo...? Kuo...?« je prašu nazaj pretor, »njesam nikdar čú, de se sadí kuhana graha.

»An uon z jajc kuhanih njesam nikdar vidu velest cibéta, je odgovoriu fant Katinca.

Pretor je zastopiu an obtuožiu Jaki samo za plačát kosilo oštjerju.

Te mlad advokat je tam stau ku nerác an nje vjedu kaj djelat. Začeu je po latinsko gouorit, pa njegá očá (oštjer), kar je vidu, kuo se je meo naučiu njegá sin u univerzi, kar parjeu ga je za rckó an ga pejú damu oštjer djelat.

»Boš vidu, kuo te jast navadim adnegá dobregá meštjerja, pa advokat ne boš vič djelu.

Jaka an fant Katinca sta plačala tiste malo, ki jih je bliu obtuožiu pretor an se pobrala pruoč duomu. Vanca an Katinca sta jih čakale an kar so jim povjedal kuo je šlo, preca sta neslá u notu ta mlada dva. Preca potlé sta se tud poročila an vesela bla nimar. Jaka pa od tistega dne nje bliu vič takuo uoharan an kar je šu posvjete nje vič uteku brez plačát.

ZA NAŠE DELO

Za tiste, ki so štale po naših vaseh runal

Je usin našim kumetam znano, de lansko lje to Inšpektorat za agrikulturo je odperu an konkors za use tiste, ki boju tjel njih štalo postrojiti al novo zgraditi. Tist konkors je blo rečeno, de boju dal an premjo kumetu, ki so tuo nardil pred novam ljetom. Vjemó, de jih je puno tistih kumetu, ki so tuo napravili lansko lje to po naših vaseh an višno tisti so čakál, de jim pride zadnje dni preteklega ljeta tist premjo. Pa so zastonj čakál, inšpektorat nje plaču an pred nim tjednom je dau žornalam pisat novico, de za tisto podpuoru se bo začelo plačuvat šele čez dva mjesca. Banka, ki mje-la za dat tiste soude se je skužala, de nje moglá plačati zavuj tehničnih reči. Mi sadá na vjemó kaj tuo ima pomen, zak če soudi so bli dani na dišpozicjon že lansko lje to, sigurno so muorli bit lani tistim, ki majó pravico u tistim cajtu, ki konkors pravi. Duo plača intereš tistim ljudem, ki muorajo čakát? Sa banka ga lovi od tistih soudu. Zatuo troštamo se, de boju dal preca tuo kar majó pravico mjet kumeti, ki so napravili štale.

Če svinja grize ljes u svinjaku

Vjedite, de u jesti njema zadost rudminskih sostanc. Če praseta dajete samo usnične otrobi, tuo kar manka od tistih šoštanc, lahko krijete če dodaste u beveron malo japna. Če pa praseta jejo samo krompjer, na usako racjon dajte notre nih 30 gramu kuostnega pepela. Za kuostni pepu mjet je lahko. Poberite takuo use kuosti, ki so okuol, jih lepuó u ognju spečete, potlé kar so ratale ku uogjé, jih lepuó zarobite u adno kamansko stopu.

Ali je potrebno napraviti rezanice?

Dostokrat naši žvinoorejci prašajo, če je rjes potrebno rjezat slamo za je da-ját kravam. De je potrebno rjezat slamo, nam povje že ime tiste makine, sa ji pravimo slamorjeznica an njemu si nikuol čul, de se ji pravi druhač, ku se-nerjeznica al otavarjeznica, zak senuo nje trjeba rjezat. Slamo se rježe pa zavuj tegá, zak bi je same ne jedle krave an zatuo jo je trjeba zmješát med kajšno drugo jedjo. Slamo je trjeba rjezat na douge, zak drugač bi tud djelala šlabo žvini. Senuo, otavo an djeteljo nje

trjeba rjezat, zak je škoda zgubjat tist cajt. Pa nezrjezano senuo, otavo an djeteljo zmješamo z zrjezano slamo takole: ta pod nametan plast otave al senu, nametámo plast zrjezane slame, potlé še ankrat plast senu al otave an takuo naprej. Kar bomo mjel za dost, pustimo tuo za nek cajt, de takuo se use lepuo zmješa.

Če je kajšen, de vjerje, naj se lepuo u glavo lož, de če bo ankrat takuo nardiu, ne bo ankuoi vič rjezu senuo, otave al djetelje.

Gospodinjam povemo

de muorajo u telim zimskim cajtu zlo skarbjét za kakuoše an še buj za ta mu-le cibeta. Ne puščajte jih von iz kokošarju kar je daž an lepuó gledita, de kokošarji njeso umedi, zak bi se kakuoši takuo prehladile an potlé ušafajo bo-ljezan. Lepuó skarbite, de tud pozime jim ne manka par jedi zelenjava. Tista ima dost beljakovin, ki če kakuoši man-kajo ne muore nest jajc.

Kaj je drevesni rak (kankar) an kuo ga zdravimo

Drevesni rak je zlo nevarna boljezen, ki jo ušafajo narvenč jabuke an hruške. U narvenč krat tista boljezen pride na sadijska drevesa, ki rastejo na mokri zemji, tam u tiste kraje kjer je veliko umedo, posebno še, če je u zemji dost dušika (azoto).

Boljezen se parkaže na lubje (drevesni skorji), narvenčkrat blizu poganka al na veji. Tista boljezen se šir, lubje začne proč padát an takuo rata odpart rak (kankar). Če je drevje, ki je ušafalo tisto boljezen raščno, samo zadaržu-je šjerjenje an tuo takuo, de okuol ro-beh rane zdebeleje lubje an se nardi an zrastek, ki brani. Če je boljezen moč-na, se pa rak seve šjer. Če je drevje zlo močno, ustavi boljezen prej, ku se parkaže. Bouno mjesto preraste lubje an tam se nardi velika bula, takuo rata zaparti rak.

To boljezen jo parnaša nek mikrobo. Na martvim lubju se parkažejo u jeseni an pozimi drobni ardeči puntini. U tistih puntinah je use puno semen, ki po-zeženo če pridejo na kajšno rano an takuo pride rak na drevje.

Tisto boljezen je zlo teškuo zdraviti, zatuo mora usak sadjar mjet skarb, de ne pride na suoje drevje rak. Kar sadimo an cepimo mlado sadijsko drevje, muoramo zbrat suorto drevja, ki nje podvaržera raku. Sedimo jih samo na prostore, ki nje tkaj vjetra an ki so na sončnem kraju an ne na pravič mokro zemjo. Dajmo drevju ne samo ljeuski hnuoj an hnojnto, ampa tudi ljesni pepu an japno. Od bnoji kupjenih u agrarji nucamo posebno superfosfat an kaljevo sou. Ne sadimo drevja previč gostuó, zjedimo varhé par starim drevju, star-gajmo proč od deba an vej mah an lišaje, poškropimo z arborinom al z zolfo-japnovno vodo.

Buj drobne veje, ki so boune jih odrežimo, ta debeim pa odrežimo raka u živo, globokó do zdravega lesa; tiste rane, ki boju ratale, pa zamažimo z močnim 30 do 40 par stuo drevesnim karbolinac-jem, z 2 do 3 par stuo solfata od rama al lesnim katramom. Use tiste reči se jih kupi u agrarji. Obdjelane rane jih zamažemo tud s cepilno smolu al z do-bro premješano ilovico an potlé povjemo use s cunjami.

Odrežene boune vejice, odtargan lub an use tuo kar je spadlo dou z drevja kar smo rjezal, pohrabimó skup an zažgemó.

Močno bounega drevja ne zdravimo, zak tisto djelo bi blo nareto brez mjet dobre rezultate. Na takim drevju se parkaže boljezen nimar na novo an prej al poznó takuo oelabeje, de se posuši. Za tako drevje sta narbuše zdravilo sekjera an ognj.

Pardjelek sjerka u Italiji

Ljetos pardjelek sjerka je biu zlo de-bar po usej Italiji. Pardjelalo se je 30 milionu kuintalu, lansko lje to pa se je pardjelalo samo 19 milionu. Takuó imamo ljetos u Italiji kar 11 milionu kuintalu več sjerka, ki jih moremo cenit približno 50 miliard šir. U Furlaniji se je pardjelalo 1 milion an 750 taužent kuintalu an pardjelek je biu za 600 taužent kuintalu vené ku ljeta 1950. Če ne bi blo tiste boljezni, ki je sjerak zadela an ki ji pravijo spiraliče bi se lahko pardje-lalo 2 miliona kuintalu.

U Italiji se ponuca približno 24 milio-nu kuintalu sjerka, takuo ljetos se bo prodalo u druge daržave 6 milionu kuintalu.

KUP NA DEBELO

PARVA POLOVICA MJESCA JANUARJA

SENUO		SEMENA ZA SANOŽET AN TRAU- NIKE	
	na kuintal		na Kg.
Gorsko senuo	L. 800 do 850	Furlanska djetelja	L. 240 do 260
Raunisko senuo	» 900 » 1000	Beneška djetelja	» 225 » 235
Djetelja	» 1100 » 1200	Čerfoj »spadone«	» 210 » 220
Slama	» 550 » 600	Čerfoj »violeto«	» 250 » 260
		Čerfoj »ladino«	» 1450 » 1400
		Trava »altissima«	» 250 » 270
DRVA ZA ŽGAT			
	na kuintal		
Iz tardega lesa (bukove, gabrove, jasencve)	L. 815 do 900		
Iz mehkega lesa	» 700 » 750		
Uogjé, bukovo	» 2700 » 2850		
Uogjé, drugega lesa	» 2500 » 2600		
GRADBENI LES			
Kup na kubični meter			
Smrekovi hlodi	L. 15600 do 15800		
Mečesovi hlodi (larež)	» 16900 » 18000		
Robinjevi hlodi	» 15000 » 16000		
Kostanjevi hlodi	» 14000 » 15000		
Čarješnjovi hlodi	» 14000 » 15000		
Bukovi hlodi	» 15000 » 16000		
Jasenovi hlodi	» 14000 » 15000		
Orjevovi hlodi	» 15000 » 16000		
Hrastovi hlodi	» 18000 » 19500		
Tapolovi hlodi	» 9000 » 10000		
Smrekove daske	» 29000 » 30000		
Méseve daske (larež)	» 49000 » 51000		
Kostanjeve daske	» 33000 » 34000		
Čarješnjeve daske	» 31000 » 32000		
Bukove daske	» 24000 » 25500		
Orjevove daske	» 45000 » 48200		
Jasnovne daske	» 34200 » 35200		
ŽITARICE			
(žito — sjerak — otrobi — moke)			
	na kuintal		
Ušenica	L. 6700 do 6800		
Sjerak armen	» 5500 » 5600		
Sjerak bjeu	» 5300 » 5200		
Ous domači	» 5500 » 5800		
Arž domača	» 5800 » 6000		
Ječmen	» 6900 » 7250		
Ušenična moka 0	» 3310 » 3960		
Ušenična moka 1	» 7920 » 8050		
Sjerkova moka	» 6730 » 6900		
Ušenične otrobi			
Otrobi navadne	L. 3730 do 3845		
Otrobi drobno samijete	» 3760 » 3870		
Otrobi kot moka	» 3950 » 4060		
Sjerkove otrobi			
Navadne otrobi	L. 3880 do 4020		
Otrobi drobno samijete	» 4375 » 4525		
Škart sjerka samljet	» 4815 » 5935		
OPEKA AN CEMENT			
Madon na 100	L. 9700 do 9900		
Korac na 100C	» 14600 » 15000		
Kopese za usako	» 50 » 90		
Živo japno kuintal	» 800 » 850		
Vasnjeno japno kuintal	» 550 » 600		
ODGOVORNI UREDNIK: Tedoldi Vojmir			
Založnik: »Matajur« d. z. o. z.			
Dovoljenje videmskega sodišča štev. 47			
z drem 26.7.1950			
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica			

Beneška ljudska pravca: Volk in lisica

Volk in lisica sta se neopaženo prikradla v shrambo in tu jedla klobase in sir.

Lisica zasluti, da preti nevarnost in uide, a volk ne more za njo, ker ima preveč

poln trebuh. Pridejo kmetje in neusmiljeno pretepejo ubogega volka. Medtem

ko je lisica čakala volka, najde škaf te-leče krvi, s katero se namaže. Da bi li-

sica potolažila pretepelega volka, mu po-kaže svoje krvaveče telo. Oba se odpra-

vita proti gozdu, toda zvita lisica toži, ne more hediti. Volk se je usnil in

jo vzame na rame. Med potjo se mu ro-ga, češ ubolni zdravega nesek. Lisica nato

zaprosi volka naj jo odloži na bližnji plaz, da bi tako pognila med kamenjem,

ker je strašno bolna. Volk jo uboga, a lisica odskoči in tako je plaz potegnil

volka v prepad, dočim lisica je prišla do lepe pečenke.